

Цап М. В.

кандидат економічних наук,
доцент, доцент кафедри міжнародних економічних відносин
Ужгородського національного університету

Tsap M. V.

PhD in Economics, Assistant Professor,
Associate Professor of International Economic Relations Department
Uzhgorod National University

ВИЗНАЧАЛЬНІ ФАКТОРИ СТРУКТУРНО ЗБАЛАНСОВАНОГО РОЗВИТКУ ВНУТРІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ

DETERMINANTS STRUCTURAL BALANCED DEVELOPMENT OF DOMESTIC TRADE

Анотація. У статті обґрунтовано важливість вивчення визначальних факторів, що передбачають структурно збалансований розвиток внутрішньої торгівлі. При цьому основний акцент зроблено на ефективність державного регулювання, яке повинно спиратися на достовірну та повноцінну інформаційну базу. Прикладне значення статті засвідчують результати оцінювання ефективності витрат суб'єктів господарювання України на подолання негативного впливу визначальних факторів ринкового середовища в контексті нарощення ВВП на одну особу. Проведено типологізацію визначальних факторів структурно збалансованого розвитку внутрішньої торгівлі України та зроблено висновки про важливість окремих груп для національної економіки у цілому.

Ключові слова: внутрішня торгівля, структурно збалансований розвиток, визначальні фактори, державне регулювання.

Постановка проблеми. Ефективне державне регулювання має опиратися на достовірну та повноцінну інформаційну базу, на основі якої обґрунтовуються, а в подальшому й реалізуються виважені та дієві управлінські рішення. Своєю чергою, необхідна інформація стосується як кількісних характеристик поточного стану і тенденцій структурно збалансованого розвитку аналізованої сфери, так і параметрів інституціонального середовища господарювання її суб'єктів, структурно збалансованого розвитку його інфраструктури, зовнішніх та внутрішніх визначальних факторів, що їх визначають. Підвищення ефективності механізмів та засобів регулювання внутрішньої торгівлі сприяє вивченню дії визначальних факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, що найбільш істотно впливають на активізацію, чи навпаки – стримування її структурно збалансованого розвитку. Виявлення і вжиття заходів, спрямованих на підсилення позитивних та нівелювання негативних впливів на фінансово-господарську діяльність окремих економічних агентів та структурно збалансований розвиток сфери торгівлі загалом, припускає аналіз прогнозованого стану середовища комерційної господарської діяльності внаслідок реалізації заходів державного регулювання, виконання прийнятих раніше стратегічних економічних і науково-технічних рішень, загальних тенденцій і процесів, які стосуються торгово-технологічного процесу, його ресурсної забезпеченості, інвестицій та ін.

Потрібно наголосити на тому, що важливість вивчення умов і визначальних факторів, які їх зумовлюють, полягає в тому, що за його результатами стає можливим обґрунтування висновків відносно, по-перше, ефективності реалізованих у попередніх часових періодах практик регулювання, а по-друге, найбільш дієвих і своєчасних напрямів коригування політики структурно збалансованого розвитку внутрішньої торгівлі. Не секрет, що в Україні щорічно приймається велика кількість нормативно-правових та

розпорядчих актів, запропонованих, обговорених і схвалених великою кількістю експертів (як суттєва передумова ефективності) та спрямованих на покращення макроекономічних характеристик структурно збалансованого розвитку внутрішнього споживчого ринку і торгівлі загалом, але більшість їх цільових орієнтирів щорічно так і не реалізуються. Очевидно, причиною є їх недостатня відповідність реальним та найбільш очікуваним потребам реформування сфери внутрішньої торгівлі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Певний інтерес для вирішення окресленої проблеми становлять наукові праці відомих українських і зарубіжних учених, де всебічно розкрито концептуальні положення функціонування внутрішньої торгівлі: В.В. Апопія, О.В. Березіна, С.В. Васильчака, Т.Г. Васильціва, Н.Ю. Возіянової, П.О. Куцика, В.Д. Лагутіна, Р.Л. Лупака, А.А. Мазаракі, В.О. Соболева, Р. Кантілона, Л. Ксенза, П. Мак-Голдрика. Попри це рівень розвитку внутрішньої торгівлі та використання нею ресурсного потенціалу постійно змінюється, на що впливає значна кількість визначальних факторів, тому погляди науковців постійно трансформуються і це вимагає щоразу визначення концептуальних характеристик визначальних факторів структурно збалансованого розвитку та реалізації ресурсного потенціалу внутрішньої торгівлі.

Мета статті полягає в обґрунтуванні визначальних факторів структурно збалансованого розвитку внутрішньої торгівлі з урахуванням сучасних тенденцій у національній економіці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Належна життєздатність, ефективність функціонування та наявність передумов структурно збалансованого розвитку економічних агентів внутрішньої торгівлі України передусім залежать від сприятливості ресурсних та ринкових визначальних факторів. Зокрема, ресурсні визначаються доступністю, витратністю залучення, утримання

та використання, а також поточною забезпеченістю підприємств внутрішньої торгівлі якісними необоротними та оборотними активами, грошовими коштами, товарними запасами, власним капіталом, персоналом, торговими та складськими площами, інформацією, нематеріальними активами. Ринкові характеризують доступність для суб'єктів господарювання цільових ринкових ніш, майна і прав діяльності, а також обсяги та рівень трансакційних витрат під час їх отримання.

Очевидно, що наявність ресурсних та ринкових визначальних факторів важлива, але ще не визначальна в контексті сприятливості умов для стійкого і раціонального структурно збалансованого розвитку такої сфери, як внутрішня торгівля. Вона потребує належної сукупності інституційно-правових визначальних факторів, що чітко регламентують і регулюють процеси господарювання, залучення активів і ресурсів, реалізації економічних інтересів, отримання прав діяльності, проходження етапів торгово-технологічного процесу, дотримання обов'язків, процедур входження і виходу з підприємницької діяльності, формування і розподілу доходу та прибутку, створення доданої вартості, визначення принципів і підходів, ієрархічної декомпозиції структури управління внутрішньою торгівлею як видом економічної діяльності та сектором національного господарства.

Організаційні визначальні фактори стосуються наявності державної і недержавної форм підтримки (методичної, інформаційної, організаційно-економічної, фінансової) процесів створення, капіталізації і структурно збалансованого розвитку окремих суб'єктів внутрішньої торгівлі, їх об'єднань.

До важливих умов структурно збалансованого розвитку внутрішньої торгівлі віднесемо й сукупність фінансово-економічних визначальних факторів, серед яких – фінансово-економічні передумови створення і структурно збалансованого розвитку торговельних підприємств, інтегральні, а також часткові характеристики ефективності функціонування суб'єктів господарювання, рівень та доступність фінансового забезпечення конкурентоспроможності суб'єктів внутрішньої торгівлі, страхування їх діяльності та управління ризиками.

Зауважимо, що для відновлення кількості підприємств та об'єктів внутрішньої торгівлі України важливою є підготовка та підвищення кваліфікації кадрів для струк-

турно збалансованого розвитку вітчизняного підприємництва у сфері торгівлі. Саме тому важливо проаналізувати фактори-професійні та соціально-психологічні визначальні фактори. Перші стосуються наявності знань та досвіду ведення комерційної господарської діяльності в торгівлі, другі – мотиваційних аспектів та готовності до приватного інвестування, створення торговельних об'єктів, започаткування торговельного бізнесу, його здійснення та подальшого структурно збалансованого розвитку.

Велике прикладне значення мають результати досліджень науковців, які вивчали інституціональне середовище господарювання в Україні (рис. 1). Як видно, ринкові визначальні фактори досить потужно впливають на збільшення витрат взаємодії суб'єктів комерційної господарської діяльності з органами влади та ринковими інституціями, що призводить до зменшення ВВП, а отже, негативно позначається на макроекономічному розвитку, доходах населення та, зменшуючи його купівельну спроможність, на параметрах структурно збалансованого розвитку внутрішньої торгівлі.

Зауважимо, що серед визначальних факторів структурно збалансованого розвитку внутрішньої торгівлі, зокрема її суб'єктів, істотний вплив мають ті, що дестабілізують ритмічне ведення господарської діяльності, перешкоджають проходженню тих чи інших стадій торгово-технологічного процесу, не дають змоги належною мірою проводити діяльність за всіма її функціональними напрямками. Отже, розлога типологізація визначальних факторів структурно збалансованого розвитку внутрішньої торгівлі має враховувати фактори за такими напрямками господарської діяльності підприємств, як маркетингова, фінансова, інноваційна, комерційно-збутова та ін. діяльність, а також за етапами проходження торгово-технологічного процесу – від дослідження ринку і замовлення товарів до отримання коштів за продані товари.

Так, на сучасному етапі структурно збалансованого розвитку ринкової інфраструктури в Україні на внутрішньому ринку присутня доволі велика кількість підприємств та організацій (маркетингових, рекламних, інформаційних), що надають послуги з дослідження ринку, вивчення його цільових сегментів; консалтингового забезпечення господарської діяльності (включно з розробленням та використанням ефективних заходів товароруку, обґрунтуванням цінової стратегії та тактики,

засобами стимулювання попиту, раціоналізації асортиментної політики, належного сервісного обслуговування). Незважаючи на інколи високу вартість, суб'єктам внутрішньої торгівлі, зокрема середнім та великим, варто систематично замовляти такі послуги задля підвищення ефективності господарювання та зміцнення конкурентоспроможності [3, с. 133–145; 7, с. 177–190].

Відомо, що ринок фінансово-кредитних послуг України сьогодні переживає не найкращі часи. Так, доступність кредитних ресурсів для вітчизняних суб'єктів торгівлі ускладнена, потребує істотних часових та організаційних витрат, а вартість їх обслуговування в рази більша, ніж у зарубіжних конкурентів, тому ці визначальні фактори нега-

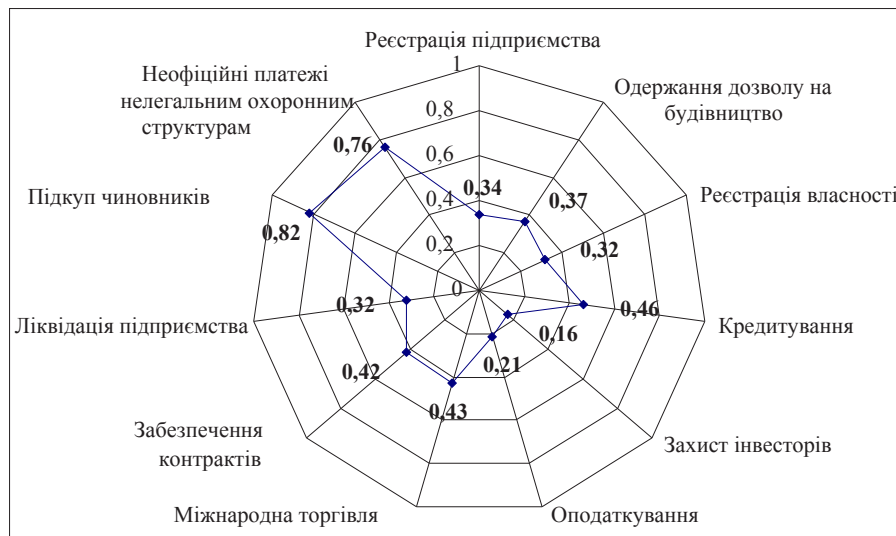


Рис. 1. Результати оцінювання ефективності витрат суб'єктів господарювання України на подолання негативного впливу визначальних факторів ринкового середовища в контексті нарощення ВВП на одну особу [5, с. 11]

тивно впливають на розвиток торгових мереж, підприємств та торгівлі як виду господарської діяльності.

Недостатньо сприятливим залишається й інноваційний визначальний фактор структурно збалансованого розвитку внутрішньої торгівлі. Підприємствами вкрай рідко створюються та використовуються інноваційні технології, комерціалізуються об'єкти інтелектуальної власності, тому органам державного управління необхідно забезпечити формування ефективного інноваційно-інвестиційного регулювання, всебічно сприяти впровадженню технічних, організаційних та інших нововведень вітчизняними торговельними підприємствами.

Будучи відносно простішим порівняно зі сферою матеріального виробництва, торгово-технологічний процес усе ж передбачає необхідність проходження і виконання достатньо великої кількості операцій. На ефективність проходження кожного із цих етапів впливають свої визначальні фактори: на етапі замовлення товарів – вивчення попиту, формування надійних зв'язків із постачальниками; на етапі транспортування – своєчасне, повне та ритмічне забезпечення товарами в належному асортименті; під час розвантаження товарів – забезпечення швидкості та оперативності навантажувально-розвантажувальних робіт; на етапі встановлення ціни і розміщення товарів у торговій залі – узгодження інтересів конкурентності та економічної обґрунтованості цінової політики, забезпечення високої швидкості внутрішніх логістичних процесів; під час продажу товарів – зручність та економічна ефективність процесу їх продажу, надання додаткових послуг покупцям; на етапі отримання коштів за товари – швидке та повне погашення кредиторської заборгованості. Ці фактори мають скоріше внутрішній характер впливу на фінансово-господарську діяльність підприємств торгівлі, а тому різною мірою впливають на її ефективність, але в кожному разі потребують урахування в системі управління розвитком внутрішньої торгівлі як на мікро-, так і на макроекономічному рівнях.

Щодо макрорівня, то важливо враховувати вплив визначальних факторів за етапами структурно збалансованого розвитку торгівлі як виду господарської діяльності в системі галузей економіки. Маються на увазі не структурні характеристики, а поточний стан структурно збалансованого розвитку, адже на етапі становлення України як незалежної держави із власною економічною системою істотним був вплив визначальних факторів формування законодавства, приватизаційних процесів та трансформації власності тощо, на етапі покращення кількісних показників структурно збалансованого розвитку вітчизняної сфери торгівлі – визначальних факторів розподілу економічних та господарських ресурсів, доступу до ринків, прав господарської діяльності, формування здорового конкурентного середовища та ін. На сучасному етапі посткризового відновлення важливим аспектом є рівень реалізації економічними агентами внутрішньої торгівлі України накопиченого ресурсного потенціалу [4].

Щодо інституційно-правових визначальних факторів впливу на структурно збалансований розвиток внутрішньої торгівлі України, то, як уже зазначалося, у цілому нормативно-правове середовище торговельної діяльності в Україні сформоване та складається із: 1) законів України, постанов Верховної Ради України, наказів Президента України, рішень Кабінету Міністрів України і Міністерства регіонального структурно збалансованого розвитку та торгівлі України, інших органів державної влади в частині регулювання окремих аспектів комерційної господарської діяльності, суб'єктів, об'єктів, правил і умов торгівлі, особливостей ведення діяльності при про-

дажі різних видів товарів тощо; 2) державних та регіональних стратегій і програм структурно збалансованого розвитку внутрішнього споживчого ринку, торгівлі загалом; 3) наявності та діяльності профільного міністерства, відповідних служб та відомств на регіональному і місцевому рівнях, державної та недержавної інфраструктури комерційної господарської діяльності включно зі структурами контролю над ринком і представленими на ньому товарами, забезпеченням норм та стандартів.

Утім, найбільш істотними вадами як у цьому, так і в сегменті організаційних визначальних факторів структурно збалансованого розвитку внутрішньої торгівлі залишаються: відсутність Закону України «Про внутрішню торгівлю» та узгоджених із його положеннями і цільовими орієнтирами державної і регіональних стратегій структурно збалансованого розвитку внутрішньої торгівлі, недостатність чіткої владної вертикалі з регулювання сфери торгівлі (при облдержадміністраціях відсутні управління торгівлі) та справедливого державного контролю над недопущенням монополізації ринків і концентрації ресурсів та прав комерційної господарської діяльності, плановим (а не хаотичним) розвитком торгової мережі з дотриманням генеральних планів структурно збалансованого розвитку територій [1, с. 98–106; 2, с. 52–60].

Зауважимо, що велике значення для структурно збалансованого розвитку кожної галузі та її економічних агентів мають фахово-професійні визначальні фактори, адже їх позитивний вплив дає змогу сформувати належне інтелектуально-кадрове забезпечення, що виступає базисом інтелектуального та соціального капіталу як важливих факторів виробництва в сучасних умовах структурно збалансованого розвитку постіндустріального суспільства.

Водночас недостатність фахово-професійних умов призводить до браку кваліфікованих кадрів, причому всіх категорій персоналу, наслідками чого стають невисока та неналежна якість обслуговування населення, неефективне використання товарних запасів, торгових площ, фінансових ресурсів, висока витратомісткість, низька ділова активність та, як наслідок, недостатньо висока ефективність системи загального управління функціонуванням і розвитком підприємств.

Так, рівень задоволення фахово-професійного визначального фактора структурно збалансованого розвитку вітчизняної внутрішньої торгівлі не можна вважати високим, адже лише близько 61,0% працівників суб'єктів торгівлі мають вищу або неповну вищу освіту. Частка працівників, що навчалися новим професіям, щороку зменшується та становила трохи більше 1%, а частка працівників, що підвищували кваліфікацію, лише несуттєво перевищує 1% [6, с. 359]. Ці тенденції є вкрай негативними та потребують коригування в межах нових напрямів державного регулювання більш якісного структурно збалансованого розвитку вітчизняної внутрішньої торгівлі.

Так, надмірно високою є плінність кадрів у торгівлі (практично половина працівників щорічно звільняється та приймається на роботу), частка молоді становить лише близько 50% усіх найманих працівників, кожен десятий – працюючий пенсіонер, а середня заробітна плата – одна з найнижчих в економіці держави. Ці характеристики аж ніяк не можуть свідчити про високий рівень задоволеності умовами праці та хороший психологічний клімат у суб'єктів внутрішньої торгівлі України.

Охарактеризовані визначальні фактори, а також деякі інші їх види, що мають вплив на структурно-збалансований розвиток внутрішньої торгівлі, подамо на рис. 2. Зокрема, потребують урахування й визначальні

фактори, ідентифіковані за напрямом впливу на забезпечення управління діловими відносинами. Хоча вони частково й корелюють із фахово-психологічними визначальними факторами, але мають власні особливості. Більшою мірою саме від них залежить сприятливість середовища для структурно збалансованого розвитку торговельного підприємництва, адже вони мають вплив на оцінювання суб'єктом господарювання підприєм-

ницького середовища; прийняття рішень, контроль і моніторинг їх виконання; організацію торговельного бізнесу; забезпечення контролю та гарантування безпеки господарської діяльності.

Додамо, що часом непереборний вплив на покращення домінуючих якісних характеристик торгівлі як виду господарської діяльності чинять системні перешкоди, зокрема монополізація галузі та концентрація ресурсів,

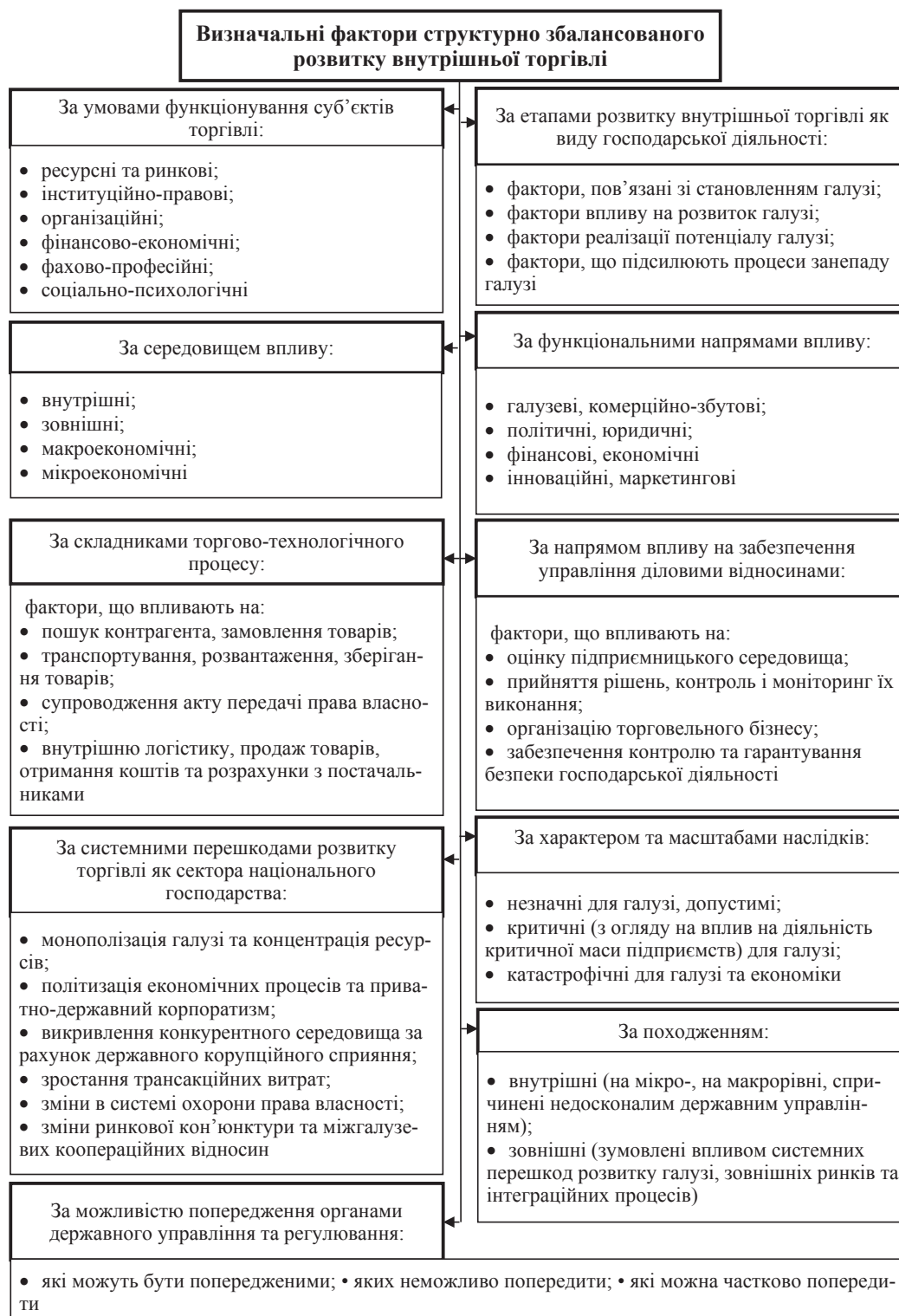


Рис. 2. Типологізація визначальних факторів структурно збалансованого розвитку внутрішньої торгівлі України [7, с. 335–338]

політизація економічних процесів та приватно-державний корпоратизм, викривлення конкурентного середовища за рахунок державного корупційного сприяння, зростання трансакційних витрат, зміни в системі охорони права власності, зміни ринкової кон'юнктури та міжгалузевих коопераційних відносин.

Окрім того, органи влади, відповідальні за структурно збалансований розвиток внутрішньої торгівлі в Україні, під час визначення переліку та обґрунтування засобів управління його визначальними факторами мали б їх ідентифікувати за характером та масштабами наслідків (на незначні для галузі, допустимі, критичні, катастрофічні для галузі та економіки), за походженням (на внутрішні та зовнішні), за можливістю попередження органами державного управління та регулювання (на ті, що

можуть бути попередженими, яких неможливо попередити, які можна частково попередити).

На наше переконання, недопущення таких проявів має стати головним цільовим орієнтиром та принципом державного регулювання національної економіки.

Висновки. Перелік визначальних факторів впливу на функціонування як окремого підприємства, так і галузі у цілому визначається різноманіттям підприємств, їх організаційно-правових форм, видів та форматів внутрішньої торгівлі. Усвідомленню як поточних, так і перспективних визначальних факторів, що не лише впливають на розвиток, але й визначають тим самим тенденції та особливості його державного регулювання, стають у пригоді під час вироблення ефективних стратегічних управлінських рішень, сприятиме їх типологізація.

Список використаних джерел:

1. Добуш З.О. Визначальні фактори структурно збалансованого розвитку та реалізації ресурсного потенціалу внутрішньої торгівлі України / З.О. Добуш // Ефективність державного управління. – 2012. – Вип. 33. – С. 334–339.
2. Добуш З.О. Державне регулювання структурно збалансованого розвитку внутрішньої торгівлі в Україні : дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.03 / З.О. Добуш. – Львів : ЛКА, 2015. – 228 с.
3. Економічний механізм забезпечення конкурентоспроможності торговельного підприємства : [монографія] / Я.Д. Качмарик, П.О. Куцик, Р.Л. Лупак [та ін.]. – Львів : Піраміда, 2012. – 208 с.
4. Лупак Р.Л. Стан та напрями реалізації державної структурної політики імпортозаміщення в Україні / Р.Л. Лупак, А.М. Гуменюк, С.А. Рудик // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – № 6 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://global-national.in.ua/archive/6-2015/06_2015.pdf.
5. Матолич Т.Б. Управління трансакційними витратами малого і середнього підприємництва в Україні : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.03 / Т.Б. Матолич. – Львів : ЛКА, 2012. – 22 с.
6. Статистичний щорічник України за 2015 рік. – К. : Август Трейд, 2016. – 575 с.
7. Теоретико-методичні засади та прикладні механізми державного регулювання структурно збалансованого розвитку внутрішньої торгівлі : [монографія] / П.О. Куцик, М.Ю. Барна, Т.Г. Васильців [та ін.]. – Львів : Растер-7, 2016. – 379 с.
8. Васильців Т.Г. Обґрунтування стратегічних пріоритетів державної структурної політики імпортозаміщення в Україні / Т.Г. Васильців, П.Л. Лупак // Актуальні проблеми економіки. – 2016. – № 1. – С. 52–60.

Анотація. В статтю обоснована важкість изучения определяющих факторов, предусматривающих структурно сбалансированное развитие внутренней торговли. При этом основной акцент сделан на эффективность государственного регулирования, которое должно опираться на достоверную и полную информационную базу. О прикладном значении статьи свидетельствуют результаты оценки эффективности расходов субъектов хозяйствования Украины для преодоления негативного влияния определяющих факторов рыночной среды в контексте наращивания ВВП на душу населения. Проведена типологизация определяющих факторов структурно сбалансированного развития внутренней торговли Украины, сделаны выводы о важности отдельных групп для национальной экономики в целом.

Ключевые слова: внутренняя торговля, структурно сбалансированное развитие, определяющие факторы, государственное регулирование.

Summary. The importance of studying the determinants providing structurally balanced development of domestic trade. This focuses on the effectiveness of state regulation, which must be based on accurate and complete information base. Applied meaning of Article evaluation results demonstrate cost effectiveness entities Ukraine to overcome the negative impact of the determinants of market environment in the context of increasing GDP per capita. A typology of structural determinants of balanced development of domestic trade Ukraine and conclusions about the importance of certain groups to the national economy.

Key words: domestic trade, structurally balanced development, determining factors, government regulation.